

Vrste umetnosti

V prazgodovinski dobi so verovali v različne stvari: animizem, totemizem, ...

Animizem se je razvil v mlajši kamni dobi. Takrat naj bi vse stvari, za katere so menili, da so žive (živali, rastline), dobile dušo.

Ikonomizem je prepoved upodabljanja božanstev, človeka. V krščanstvu pomeni islamu "v začetku"

Umetnost delimo na:

- kreativna: skladatelji, scenaristi, arhitekti..., ki ustvarjajo nekaj novega in do takrat še neznanega
- interpretivna: glasbeniki, igralci, zidarji, plesalci..., ki interpretirajo kreativno

Poznamo različne podzvrsti umetnosti:

1. **Glasbena umetnost** - umetnost v času (čas je minljiv, torej se po izvajanju konča)
2. **Likovna umetnost** - umetnost v prostoru (prostor je trajen neglede na čas, torej ostane v prostoru)
 - 2.1 slikarstvo in grafika
 - 2.2 kiparstvo
 - 2.3 arhitektura
3. **Konceptualna umetnost** - ideja je pomembnejša od same izvedbe umetnine
1. **Uporabna umetnost** - njena glavna funkcija je uporabnost, praktičnost, šele za tem pride umetniška vrednost:
 - 4.1 umetna obrt (izdelava umetniških predmetov za praktično uporabo - vaze, krožniki, ...)
 - 4.2 grafični design (oblikovanje plakatov, naslovnice, reklam, embalaž)
 - 4.3 načrtovanje uporabnih predmetov (umetniških)

Slika

Je dvodimenzionalna umetnost. Z njo pa je mogoče pričarati s posebnim risanjem ustvariti tudi navidezno tretjo dimenzijo.

- **formalna analiza**: kako jo je umetnik narisal
- **ikonografija, ikonologija**: kaj je umetnik narisal
- **Ikonografija** - ukvarja se z motivom likovnega dela; pove, kaj likovno delo opisuje, opisuje motiv in pove od kje je pobran
- **Ikonologija** - pove, kdaj se je motiv prvič pojavil, kako je bil v različnih obdobjih obravnavan, kje in kako se je spreminjal, razvijal in zakaj

Motiv, snov, akt

- **Motiv:** kar slika prikazuje in je slikano direktno po nečem
 - **portret**
 - upodobitev določene osebe
 - figura: žanri (prizori iz vsakdanjega življenja)
 - mitološka podoba
 - zgodovinska podoba
 - religiozna podoba
 - alegorija ali prispodoba (abstrakten pojem upodobljen: letni časi so ljudje), alegorija pravice, ognja
 - fr. romantik: Dalacroix - Svoboda vodi ljudstvo
 - umetnosti: Prešernova muza
 - figura: vodnjak 3 kranjskih rek
 - Rembrant: The night watch - skupinski portret
 - Goya: kraljeva družina Karla IV. - družinski portret (Goya je bil dvorni slikar na španskem dvoru - upodablja tudi družbeni položaj - značilno za reprezentativni portret)
 - Gericault (začetnik romantike v slikarstvu), ki je sicer povezana s potopom ladje Meduze, ko so ljudje spoznali grozo v notranjosti človeka
 - **avtoportret:**
 - prvič se pojavi v Grčiji (Fidias), nato v renesansi
 - kristomorfni avtoportret s potezami Kristusa
 - **akt**
 - upodobitev golega človeškega telesa
 - Willendorfska Venera - iz apnenca pobarvanega z rdečo kredo:
 - v arhaični dobi Grčije: veliki kamniti kipi - samo mladeniči (goli)
 - v klasični dobi Grčije: še ni ženskih aktov, samo en pol-akt
 - v poklasični dobi Grčije: Praksiteles: prvi izkleše prvi ženski akt v dobi Grčije - Knidska Afrodita
 - v srednjem veku izgine akt za več kot 1000 let, dovoljen samo akt: Adam in Eva, pogubljeni grešniki v peklu
 - v renesansi (prvi: Donnatelov David) se telo občuduje - veliko aktov
 - Ingres, Jean Auguste Dominique, Akt "Grande Odalisque"
- **Snov:** kar slika prikazuje in je bolj abstraktno (mitološko, literarno)

Motivi Davida

1. najstarejši **Danatellov** - začetnik renesanse v kiparstvu (1430-32)
 - 1.1 **Ikonografija**: motiv iz svetega pisma Stare zaveze (elementi: meč, frača, goljatova glava).
 - 1.2 **Ikonologija**: Izziv akta se pojavi prvič v Firencah, ker je edino italijansko mesto, ki je kljubovalo razvoju Milana. Enačili so se z Davidom.
2. **Michelangelov** (1501 - 1504)
 - 2.1 **Ikonografija**: ima pračo, ki jo drži čez glavo
 - 2.2 **Ikonologija**: naredil ga je pred dejanjem, ker se je enačil z njim (od Boga izbran, da bo naredil nekaj veličastnega)
3. **Berninijev** (1623), baročni kipar (Italija), naredil v Rimu vodnjak 4 svetovnih rek,
 - 3.1 **Ikonografija**: vrti pračo in je oblečen v draperijo
 - 3.2 **Ikonologija**: oblečen, ker se odraža z igro svetlobe in sence; draperija mu dopušča večje odstopke; je v gibanju, ker v baroku prevladuje gibanje; veže prostor, okoliški prostor je upoštevan, vendar ni upodobljen

Kip:

- absoluten prostor (tam, kjer stoji)
- relativen prostor (vse, kar je vključeno zraven)

Motiv pokrajine

Kot samostojen motiv se pojavi šele v 17. stoletju, kot ozadje tudi prej (brez osvetljave, vremena - le šablona), izjema v renesansi (Giorgion - Nevihta), ima otožno razpoloženje in je osvetljena

- **[tafažne figurice** - ljudje na slikah pokrajin, ki so služile za nekakšno pretvezo, da so ljudje risali pokrajino (po uveljavitvi pokrajine)
- **panorame**: široki pogledi na cela mesta ali na gorske masive
 - Vermeer: Pogled na Delf
- **veduta**: ozki, omejeni pogledi na ulico, trg, vrste hiš, pokrajino
 - France Kralj: Pred pošto v Ljubljani
 - Rihard Jakopič: Križanke
 - Ivan Grohar: [kofja Loka v snegu
- **marina**: obmorska krajina
 - Monet: Vzhajajoče sonce, impresija
 - Turner: Ladja s sužnji

Motiv tihožitja

Upodobitev mrtvih in negibnih stvari, ki jih je slikar sam razporedil. Kakor pokrajina se pojavi kot samostojen motiv šele v 17. stoletju.

Slike brez motiva

- **Kaudinsky:** odšel v München, kjer se je posvetil glasbi in slikarstvu; delal je slike, ki bi delovale samo z barvami
 - 1911: prva njegova razstava **abstraktne umetnosti** "Slika je ploskev pokrita z barvami in linijami"
 - Teozotija (duhovna smer) - vplivala na njegovo mišljenje (aura - energijski ovoj okrog človeka); vsakemu razpoloženju je iskal primerno barvo - nepredmetno, abstraktno, nesimetrično slikarstvo.

Materiali, tehnika risbe, slike

Risarske tehnike

- **Poznamo naslednje risarske tehnike (črta in ton):**
 - grafit
 - oglje
 - grafika
 - tuš
 - kreda
 - svinec
- **lavirana risba** - senčena z tušem v vodi (prej napisano s peresom)
- **sepija** - posebna vrsta rjavega tuša
- **trstika** - imenujemo poševno trstje

Tehnike visokega tiska

1. **Lesorez:**
 - razvil v Nemčiji v 14. stol.
 - vrezovanje risbe na leseno ploščo
 - z odtiskovanjem dobimo njeno podobo
2. **Linorez:**
 - vrezovanje risbe na linolej
 - z odtiskovanjem dobimo njeno podobo
 - lahko je večbarvna podoba

Tehnike globokega tiska

1. **Bakrorez:**

- vrezovanje risbe v bakreno ploščo in njen odtis
- mojstra:
 - Schongauer
 - Durer
- v 17. stoletju ga skoraj spodrine jedkanica

2. **Jedkanica:**

- delamo z bakreno ali cinkovo ploščo
- prevlečena s smolnatim premazom
- z iglo se izpraska slika
- po jedkanju v kislini, se plošča odtisne s tiskom z izbokline ali z vdolbine

1. **Akvatinta:**

- vrsta radiranke
- podobni učinki kot s tušem

2. **Suhaigla:**

- delamo z bakreno ali cinkovo ploščo
- s trirobo iglo se vpraska risba
- plošča se odtisne v tisku z izdolbine

Tehnike ploskega tiska

1. **Litografija:**

- matrica iz posebnega litografskega kamna - mehek, narezan v kvadre
- z mastno litografsko kredo narišemo risbo
- s čopičem premažemo s kislino
- s kemikalijami namažemo tako, da je vidna le kreda
- lahko tudi litografija s tušem (bolj lahkotno)

2. **Sitotisk (svilotisk, sevigrafija):**

- do 35 let za tiskanje vzorcev blaga
- od 1960 naprej umetniška grafika
- najlonsko sito napeto na kvadratni okvir
- premažemo s fotografsko emulzijo v temi (sicer se strdi)
- slika na prozorni papir (celuloid)
- položimo na sito, ki je premazano z emulzijo in osvetlimo (kjer svetloba pride do sita se bo strdila, kjer pa svetloba ne pride skozi ostane mehka)
- speremo z močnim curkom vode
- prelijemo z barvo, spodaj je papir

3. **Monotipija:**

- grafika, ki zmore en sam odtis
- vsaka grafika, ki nastane ni enaka drugi grafiki
- dela se jo na različne načine:
 - oljne barve na ploskev - odtisne
 - steklo namažemo s slikarsko barvo

Slikarske tehnike

- **Sestavljena iz barvnih lis.**

- **1. Akvarel:**

- akvarelne barve so zmes: pigment in voodoporno topilo
- slika se na akvarelski papir (tudi navadni risalni list)
- uporablja se veliko vode
- bela barva se ne uporablja (svetli se z vodo, bele lise so nepobarvane)
- je svetel in deluje lahko, prosojno (riše se hitro)
- lahko se slika na moker papir (barve se prelivajo) ali na suh papir (barve se ne prelivajo)

- **2. Gvaš:**

- plakarna tempera (gvaš barva)
- nanaša se na papir, karton v debelih barvnih nanosih s čopičem in včasih s slikarskimi lopatkami
- pred nanosom se mešajo z belo (lepši učinek)

- **3. Tempera:**

- prava tempera: barvilo in organska snov za vezivo (mleko, jajčni rumenjak)
- slika se počasi in previdno na les ali steno
- tanki barvni nanosi in se lahko nanaša eden na drugega, tako sijejo barve ena skozi drugo

- **4. Oljne barve:**

- na prehodu iz srednjega veka v renesanso
- mojster iz Fletala izumi nove barve - oljne barve: pigmenti in lanena olja
- lahko se niansira, dobi lazure, lahko debelejši nanos, da se popravlja
- grundirano (podloženo) platno ali les
- slabe lastnosti: z leti precej potemni, sušijo se zelo počasi (nekaj dni)
- Mona Lisa slikana 4 leta (zaradi številnih lazur)

- **5. Akrilne barve:**

- hitro se suši
- v vodi topna
- iz umetne smole
- ko se posuši, se ne topi več v vodi

- **6. Freska:**

- 6.1 al secco (na suho)
 - bolj kratkotrajen
 - tehnično ni tako zahteven
- 6.2 al fresco (na vlažno)
 - na vlažen omet
 - zelo trajen

- **7. Evkavstika:**

- kepa voska in pigmenta
- vosek nad gorilnikom topi barve
- z lopato se nanese na podlago
- z železna paličico, ki žari, se gre po barvah, da se sprimejo

- **8. Vitraž:**

- razvije v 9-10 stol.
- vodilna Francija
- slika na steklo, okno
- steklo in svinec
- Chanties (katedrala)

9. Mozaik:

- iz barvnih kamenčkov sestavljena slika
- v Rimski umetnosti marmor
- v starokrščanska umetnost se uporablja moransko steklo in nastanejo bolj žive barve
- naredi se karton
- pogrne se ga po tleh
- prostorčke med kamenčki se zalije z lepilom
- spere se in zbrusi
- potem se da na steno, tla ali strop

10. Tapiserija:

- največ v srednjem veku
- na poseben način tkane stenske preproge
- obstajajo ročno tkana ali vezena
- razcvet v 15. stol. predvsem v Franciji
 - v banki pri Maximarketu so še vedno (dela najbolj uglednih slovenskih slikarjev)

11. Pastel:

- bolj podobna risarski tehniki
- krede zelo rahle (pigment in zlepljen rahel prah)
- riše se na barvni karton, ki se zaščiti
 - Ludvig Pandur - Mariborčan - dober v pastelu

kiparske tehnike

- Material je zelo pomemben (še bolj pomemben kot pri slikarstvu), material pogojuje obliko in ima majhen repertuar možnih oblik
- staro tradicionalno kiparstvo (pred 20. stoletjem) sta obstajali 2 glavni metodi dela:
 - **klesanje** - skulptura: z odvzemanjem materiala - trden, kompakten
 - **modeliranje** - plastika z odvzemanjem in gnetenjem (gnetljiv material - glina, ki ga nanašamo na ogrodje)
- preden žgemo damo dol z ogrodja, ker se ta skrči (10 - 14%)
- žgemo pri temperaturi 1000°C do 1800°C
- barva gline je odvisna od temperature žganja in kemične sestave gline same

1. Terra-cotta (žgana glina):

- barve od bele, rumene, oker, rdeče, temno vijolične, sive do črne
- nato še enkrat žgemo v peči (1200 - 1800 stopinj) in dobimo glazirano keramiko.
- glinaste kipe lahko odlijemo v kak drug material in dobimo **kalup** - negativ kipa; kiparji sami ne odlijejo takoj v bronu; najprej odlijejo v mavec, nato pa mavec odnesejo k livarju, da naredi bronast odlitek
- **glazura:** prebarvamo z mineralnimi barvami

Ogrodje, na katerem naredimo plastiko:

- razdelimo na pol s ploščicami
- nanesimo nanj 1 cm mavca
- polovica gre lahko dol, drugo polovico vzamemo ven
- kalup premažemo s kalijevim milom, da se z mavcem ne sprime
- nato vanj vlijemo še en mavec

2. Tehnika izgubljenega voska (odlitek v bron):

- kip: jedro iz šamotne gline, čez vosek naredimo negativ
- vanj vlijemo bron, da se vosek stopi
- potem ga po kanalčkih odlijemo

- **cizeliranje**: popravljanje podrobnosti bronovih odlitkov (danes največkrat tega ne delajo)
- **faktura**: sledovi orodja v materialu, sledovi roke (ta se s cizeliranjem uniči)

Te tehnike so še zelo stare - stara kamena doba (Willendorfska Venera, žgana glina, kosti)

Bronovi odlitki - v bronasti dobi

Danes so te tehnike le bolj enostavne, bolj popolne, zanje pa obstajajo boljši pripomočki.